Людмила Охоцька

ANNOTATION

The article “Julius’s last Christmas” is about Julius Slowacki connections with his home town and with many centuries old religious traditions and customs of his family. These connections helped the poet to survive and keep writing while in immigration.

The article includes the only existing translation from Polish into Ukrainian of Slowacki’s letter to his poet friend Cornelius Ujejski.

Відомий син Кременецької землі, поляк за походженням, великий поет-пророк епохи Романтизму – Юліуш Словацький – відмірював свої земні кроки несповна 40 років. На протязі короткого життя Словацький побував у багатьох країнах Європи та Близького Сходу; написав 13 драм, біля 20 поем, сотні віршів і листів та одну повість; створив власну цілісну філософську систему; увійшов до списку найбільших містиків польської поезії.

Народитися поету випало на початку 19 століття, у часи, коли бурхливо перекроювалася мапа Європи, з’являлися нові літературні і філософські течії. Дитинство і юність Юліуша

пов’язані
із
родинним
Кременецем та Вільно – містами, що на той час лежали в межах однієї
держави – царської
Росії. Квитком у становлення
Словацького, як незалежної
особистості і як поета, стала Варшава, центр Польського
Королівства. Саме тут, відоме в історії
повстання
поляків
проти
царського
гніту
під
назвою
листопадове і участь молодого Юліуша у ньому принесли ще
невідомому
тоді
поету першу славу і, як не прикро, неможливість
подальшого
перебування не лише у Варшаві
чи
Вільно, а й у рідному
Кременці, де залишилися мама, дідусь і бабуся. Оскільки
повстання
потерпіло
поразку, то, зрозуміло, що
повстанці на чолі з Тимчасовим Урядом змушені
були
втікати з Варшави та шукати
захисту в інших
європейських
країнах. Серед них був і молодий
Словацький, який, осівши в Парижі, надіявся на швидку
зустріч
із
рідним
містом, його
околицями, із мамою, Саломеєю
Словацькою-Бекю, з котрою завжди був дуже близьким, котру називав своєю десятою музою, світлом, що веде через темний тунель його життя. Проте, з часом поет зрозумів, що доля повстанця тісно пов’язана із самотністю, розлукою розміром у півжиття (18 років), допитами матері у Кременці відповідними органами. Самотність Юліуша Словацького була по-особливому гіркою і дошкульною, адже, він, націлившись на найвищу сходинку літературного Парнасу, намагався її розділити із Адамом Міцкевичем –

літературним богом вигнанців, котрі осіли в Парижі. А той, хто «посягав» на бога, мав бути відіпхнутий, розтоптаний, тричі проклятий і навіть викликаний на дуель. Стержнем, який дозволив Словацькому вистояти, не піддатися, опустивши руки, були віршовані рядки, котрими жив; постійне листування з мамою; пригода з Богом, яка викристалізувалася у власну філософську генезійну систему, а ще спогади з дитинства, того стабільно безпечного світу, заповненого по вінця безмежною любов'ю батьків, насиченого різноманіттям подій і персонажів.

Велика частина спогадів поета-емігранта торкається міста його народження – Кременця - та періоду зростання Юліуша у садибі старого шляхтича – дідуся зі сторони мами – Теодора Янушевського, управителя маєтків славнозвісного Кременецького ліцею. Після втрати батька п'ятирічний Юліуш разом з мамою замешкали з батьками Саломеї Словацької, тобто, в будинку Алєксандри і Теодора Янушевських, де, завдяки особливому вмінню пані Саломеї вести салонні бесіди, завжди було багато гостей; де пані Саломея надзвичайно старанно дбала про виховання свого єдиного сина, його ранній розвиток та вміння презентуватися у салонах найвищої аристократії. Юліуш ріс у теплій родинній атмосфері, в якій переплітались сердечність, міцний зв'язок між поколіннями, дотримання і вшанування старих шляхетських традицій. Особливо яскраво та глибоко, бо на усе життя, закарбувалися не лише в пам'яті, а й у серці малого Юліуш ародинні святкування Великодня та Різдва Христового. На грудень 1828 року припадає останнє Юліушеве кременецьке Різдво, після якого 19-річний юнак виїхав у Варшаву, вступаючи у більш зрілий період свого життя. Радісні переживання нічного вітання народження Дитятка, коли дідусь Теодор Янушевський у великій

світлій
пекарні бабуні
Алєксандри
збирав
усіх
членів
сім'ї та челядь, яку, згідно
традиції, у цей
святвечір
господарі щедро обдаровували, та патріархальним
звичаєм
співав
волинські колядки, по-особливому
запам'яталися молодому Словацькому. Можливо, тому, що поет якимось чином
передбачав, що
це
останнє
святкування у теплому родинному
колі, де, не зважаючи на будь-які
негаразди, віддавалася
данина
давнім
традиціям та світлим
звичаям, де кожен
почувався у повній
безпеці, відчуваючи, що
світ довкола
існує і існуватиме, доки триватиме
зв'язок
між
поколіннями і передавання
нащадкам
основних цінностей. А, можливо, ще й тому, що у попередні роки, починаючи
від 1817, коли мама поета
одружилася
вдруге і вже як Саломея
Словацька-Бекю разом з сином
переїхала у Вільно, Різдво Христове зустрічалося не в родинному
Кременці, а в Литві – у Вільно та Яшунах. Так чи
інакше, Різдво Христове залишилося для Юліуша
Словацького на усе його
життя святом винятковим, незвичайним. Воно не лише
дарувало
любов та надію тому, хто
мав би їх
втратити, перебуваючи у вигнанні, а й підтримувало

цілісну картину внутрішнього
світу, не дозволяючи
втратити
найголовнішого - віру. Практично про кожне
своє
Різдво на чужині
Словацький
розповідав
мамі у листах, які
летіли до неньки з Флоренції, Женеви, Парижа - «…Хотів би я, щоб
мені
хтось
міг
заспівати колядку, таку, як я чу
в
останній раз, будучи у Кременці…» (Женева, 18 грудня 1834 р.); « …думками я бу
в
постійно з вілією, котру
споживав, будучи дитиною, в будинку Ярковських, потім
знову
прийшла
мені на думку велика пекарня бабуні, - челядь, що
співала колядки – потім
кременецький вертеп…» (Флоренція, 02.01.1838, Вілія у Германа Потоцького). Про
святкування
Різдва Христового летіли
листи
навіть
зі
Святої
Землі, де, власне, розпочалася
еволюція духа поета – людини
великої
духовної
енергії, - що
призвела у подальшому до цілковитої
зміни
сенсу і способу життя Словацького. Власне, подорожуючи
країнами
Близького Сходу, замислився поет про те, що в Бога є для нього
якась
особлива
місія.

12 липня 1842 року Людвік Набєляк познайомив Юліуша Словацького із Анджеєм Товіанським – засновником кола Божої справи, людиною непересічною, душа котрої, здавалося б, об'єднувала усі мрії і цілі епохи. Прихильники Товіанського порівнювали йог о з ангелом, бо думки Майстра, сповнені добра і милосердя, одягнуті у прості шати – чинили чудеса. Вистачало
однієї
розмови
із «апостолом», яким
вважав себе Товіанський, а людині
поверталася
віра в Бога і в себе. Анджей Товіанський
переконував, що
він
посланець Бога, який через його персону прагне
повідомити, що
незабаром
скінчиться
еміграція
поляків, що
грядуть
нові
часи, нова епоха
перетворення, зникнуть
насилля і корисливість, натомість в серцях
усіх
запанує Царство Боже. Юліуш
Словацький, відчувши потяг Товіанського до містицизму, зацікавився
його
вченням. Проте, при Колі
Товіанського поет-Словацький
витримав
близько
півтора року – не подобалися заборони творити, поклоніння
Майстрові та певні
проросійські
настрої. Від листопада 1847 року навколо самого Словацького у Парижі
сформувалося коло молодих людей, переважно
поляків-емігрантів, котрі оточили його
любов'ю і певного роду культом. Серед 12 учнів
Юліуша
був
молодий та веселий Корнель Уєйський – пізніше
найвідоміший
польський поет Галичини, драматург, публіцист, відомий автор релігійно-місіянської лірики. Дружба Уєйського
зі

Словацьким
була дружбою поетів. Власне Корнелю Уєйському, між
іншим, та листовній
розмові з товаришем
присвятив
Юліуш
Словацький
своє
останнє
Різдво. Так дивно склалося, що
останнє у своєму
житті
народження
Божого Дитятка – традиційно
родинне свято – Словацький
зустрічав абсолютно самотньо, сидячи у порожніх
кімнатах
свого
паризького
помешкання на 6 поверсі, думками линучи у рідний
Кременець. Мабуть, іншого
Словацького, того молодшого, до-містичного, факт, що
ніхто
із
паризьких
друзів і знайомих не запросив його на Святий
вечір, дуже б засмутив. Проте, Словацький
із 1848 року, поет-містик, переконаний у своїй
місії, довіреній
йому Богом, сприйняв
таку
реальність, здається, більш
спокійно – звичайні
побутові
справи мало його
хвилювали. Думав про маму та непокоївся
тим, що
її
листи не надходять так часто, як того хотілося б; та про дядька
Теофіля
Янушевського і його дружину Герсилію, з якими
був у теплих
близьких
стосунках до кінця
свого
життя та з якими

мріяв весною зустрітися. Отримавши
якраз лист від
Уєйського, вирішив
йому
відписати, підтримати, підбадьорити, закликати не втрачати
віру у покликання
поета. Адже сам Словацький не лише
вірив у ту вищу силу поета, яка звичайних
з'їдачів
хліба
перетворює на ангелів, а й сам, схоже, нею володів.

ПЕРЕКЛАД ЛИСТА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО ДО КОРНЕЛЯ УЕЙСЬКОГО (переклала Людмила Охоцька)

1848, Різдво Христове, Париж

Любий Корнеле!

 Я отримав Твій лист у Вілію Різдва, а в саме свято відписую Тобі, проводячи вечір на розмові з Тобою. Дорогою для мене є Твоя любов: декілька
хвиль, пережитих разом з Тобою у Бозі, зв'язали нас міцніше, аніж
спільне
проходження
довгих
пустель
людського
життя. Адже ми набрали в наші
братні
вуста – подмуху Небес, а тепер, завжди, коли важко на серці, знову за такими спільними

переживаннями
зітхаємо. Припускаю навіть, що
частка
мого
братерства в Твоєму
дусі
збільшилася, бо
відчуваю, що Ти
сильніше сумуєш.

 У своєму листі Ти дописав справжнє закінчення «Ангеллі» [Уейський пробував дописувати «Ангеллі» - Л.О.],
але, прошу, побійся того розпачливого голосу, котрий чути у цьому творику: такий розпач ще ні від кого не вийшов – розпач Байрона є дитячим в порівнянні з розпачем Ангелллі, бо розпач Ангеллі – ніби Ісусовий. Отож, нехай цей страшний посів – буде далеко від Тебе. Нехай та прірва, в яку штовхнули Ізраїль розпачливі пророцтва Ісаака; Єремії і інших останніх пророків, Тебе тепер, оскільки по-польськи з'явилася, не зваблює. Дух мені це продиктував учора, коли я вже до серця впускав солодку отруту Твоїх гармонійних слів, і ось бачиш, сам собі супротивлюючись, виконую мій обов'язок щодо Тебе. Бо для мого духа Ти – високе світло, яке не за туманами зникнути, а розвеселитися повинно, стати палаючим смолоскипом, освітлювачем тих країв, де Ти зараз мешкаєш, щоб на Богоявлення прийшли місцеві, з музикою Твоєї радості, хитаючись на ногах….ніби сп'янілі від гармонії святої радості – натовпи Твого люду – кричучи: «Осанна! Осанна Богу!». Це б означало, що Агнцеві Божому віддана хвала і сила, і честь, і панування, а часу і великої журби вже не буде, і Бог обітре усі сльози з їхніх очей.

  А до такого гімну і окрику як дійти, мій дорогий Брате, якщо в сумлінності наших страждань не скупаємося, в святій крові, пролитій в мученицькі часи, якщо не знайдемо у ревному внутрішньому болі – незаперечної Божої радості?

 Де ж кохана Твоя шия, щоб я її обійняв і слухав знову на серці своїм Твоє щире ридання, і Божим словом міг Тебе втішити як дитину. Агнче мій, насправді – не втрачай своєї чистоти, а все Тобі до неї додасться.

 Пам'ятаєш той вечір, коли при блідій свічці нас було троє, а один із нас, пророк-ремісник [ремісник Мацєйовський побачив знищення Львова – Л. О.],
істерично ридаючи у конвульсіях – назвав місто, котре він вже у крові і у вогні побачив; а ми слухали. Пам'ятаєш, як я тоді насварив того духа і наказав йому, щоб не уявнював

майбутніх нещасть, бо вони повинні залишитися в духах – як діти в лонах матерів: живі, але не народжені, щоб людських сердець не налякали. Отож тепер, коли справдилося, згадав я собі той вечір; і Твоя сумна постать, яка сиділа біля каміна, чітко мені пригадалася, адже Ти мав бути свідком того, як пророцтво збувається
[Уєйський пригадав собі цю сцену у жовтні 1848, коли австрійці обстріляли Львів – Л.О].
І Тебе знову дух натхнення захопив, коли збувалося
[Уєйський написав з цієї нагоди вірш і вислав його Словацькому – Л.О.].
По таких знаках ми могли б логічно накреслити справжню лінію нашого шляху на світі і бачити, як духи, куди йдемо.

 Вважай, мій дорогий, щоб Ти не оступився; а часом крізь зірки і на мене поглянь як на брата, щоб, у цьому сильнішим будучи, – Ти не засумнівався. Щодо мене – Бог бачить, як часто при зорях, уночі, я на ганку моєму, повернувшись обличчям у Ваш бік, молюся з Вами, а мій дух чує зітхання Ваших духів з-під ярма, а часто щось ніби як шум Ваших плугів, котрі сонце, яке у Вас раніше сходить, вже вивело в поля, і ніби голоси, які підганяют ьбідних людей, що встають разом з працею, молячись Богу. Все, що від уярмлення страждає, в мені страждає. Крізь зорі і блакить – я з батьківщиною моєю і з Вами. Однак, якщо прийду, то без сліз, але із словом правди – якщо Бог мене натхнення не позбавить, і через більш д остойних апостолів не розпоч не місію відновлення нашого життя. Такого мене, мій Корнеле, притягуй своїмсерцем, а чини цю духовну річ – так працьовито як матрос, котрий мотузк утягне, щоб якийсь далекий човен, у відкрите море віднесений, назад до корабля повернути.

 За кожну краплину Твого поту, коли спрацьований – справу правди чинитимеш, як за сльозу буду Тобі в дячний. А тягнути мотузку – це працювати для святої справи духа, котрій, як Ти знаєш, я посвятився, стоячи із запаленою в моїх грудях лампою там, де раніше лише серце, наповнене кров'ю, було.

 Цілую Тебе і обіймаю, дорогий мій Брате, і дякую, що пам'ятаєш про мене.

Юліуш Словацький

1. Ferdynand Hösick, *Juliusz Słowacki. Biografia psychologiczna,* Kraków i Warszawa, 1897.

2. Jarosław Marek Rymkiewicz, *Juliusz Słowacki pyta o godzinę,* Warszawa, 1989.

3. Juliusz Słowacki, *Listy do matki,* Wrocław, 1959.

